

## YAVUZ SULTAN SELİM'İN OSMANLI HUKUKUNA KATKILARI<sup>1</sup>

Doç. Dr. İbrahim ÜLKER \*

### Öz

Osmanlı Devleti şer'i hukuk ile örfi hukukun bir arada bulunduğu kendine özgü bir hukuki yapıya sahiptir. İslam hukukunun müsaade ettiği alanlarda padişahlar kanunnameler çıkararak düzenlemeler yapmışlardır. Yavuz Sultan Selim döneminde de çeşitli kanunnameler yapılmıştır. Bunlardan biri de Kanunname-i Sultan Selim Han'dır. Bu kanunnamede kendisinden önce hazırlanan kanunnamelerde olduğu gibi ceza hukukuna ilişkin hükümlere rastlamak mümkündür. Ancak bu kanunnamenin diğerlerinden farklı yönleri bulunmaktadır. Bu kanunnamede kanunilik ilkesine vurgu yapılmış, ayrıca şer'i hukuk hükümleri uygulanmadığı takdirde kanunnamede düzenlenen cezanın uygulanacağı açıkça dile getirilmiştir.

Yavuz Sultan Selim döneminin şeyhülislamı Zenbilli Ali Efendi'dir. Bu dönem açısından dikkate değer bir diğer konu da Şeyhülislam ve Padişah arasında hukuki konulardaki mülahazalar ve bunun hukuka yansımalarıdır. Zenbilli Ali Efendi İkinci Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde görev yapmış tecrübeli ve alim bir zattır. Zaman zaman padişahın kararları ile ilgili huzura çıkarak görüşlerini dile getirmiş ve padişahı hakkaniyete ve adalete davet etmiştir. Bu görüşmeler ve sonrasında verilen

<sup>1</sup> Bu çalışma 4-6 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen Yavuz Sultan Selim ve Dönemi Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuş, eleştiri ve değerlendirmeler ışığında güncellenerek makale olarak hazırlanmıştır.

\* Doçent Doktor, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye | Assoc.Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Law, Department of Turkish Law History, Konya, Türkiye.

✉ iulker@selcuk.edu.tr • ORCID 0000-0001-5953-6772

✎ **Atıf Şekli | Cite As:** ÜLKER İbrahim, "Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı Hukukuna Katkıları", *SÜAMYOD.*, C. 8, S. 1, 2025, s. 37-62.

✎ **İntihal | Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

kararlar da Osmanlı hukukuna önemli katkılar sunmuştur. Bu çalışmada Yavuz Sultan Selim Han'ın Osmanlı hukukuna katkıları ele alınacaktır.

### Anahtar Kelimeler

• Kanunname • Sultan • Şeyhülislam • Kanunilik • Denetim

## YAVUZ SULTAN SELİM'S CONTRIBUTIONS TO OTTOMAN LAW

### Abstract

The Ottoman Empire had a unique legal structure in which Sharia law and sultan law (örfî hukuk) coexisted. Sultans issued legal regulations in areas permitted by Sharia law. During the reign of Yavuz Sultan Selim, various legal codes were enacted, one of the most notable being Kanunnâme-i Sultan Selim Han. This code, like its predecessors, contained provisions related to criminal law. However, it had a distinctive feature: in this code, the principle of legality is emphasized, and it is clearly stated that if the provisions of Sharia law are not applied, the penalty stipulated in the code will be applied.

The Sheikh al-Islam (Şeyhülislam) during Selim I's reign was Zenbilli Ali Efendi. A noteworthy aspect of this period is the legal deliberations and interactions between the Sultan and the Sheikh al-Islam, and the reflections of these discussions in Ottoman law. Zenbilli Ali Efendi, a highly respected and knowledgeable scholar, served during the reigns of Bayezid II, Selim I, and Süleyman the Magnificent. He occasionally appeared before the sultan to express his legal opinions and called the ruler to justice and fairness. These dialogues and the decisions that followed made significant contributions to the development of Ottoman law. This study will examine the contributions of Yavuz Sultan Selim Han to Ottoman sultan law.

### Key Words

• Kanunname • Sultan • Şeyhülislam • Legality • Control

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti, kurulduğu günden itibaren güçlü bir hukuk sistemi inşa etmeye özen göstermiştir. Bu sistemin önemli bir dönüşüm geçirdiği dönemlerden biri, Yavuz Sultan Selim'in saltanatı olmuştur. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı tahtına çıkan Yavuz Sultan Selim, sadece fetihleriyle değil, aynı zamanda hukuk alanındaki reformlarıyla da Osmanlı yönetimine kalıcı etkiler bırakmıştır. Onun döneminde hukuk anlayışı, merkeziyetçiliği pekiştiren düzenlemelerle şekillenmiş, şer'i ve örfî hukuk arasındaki denge daha sağlam bir şekilde düzenlenmiştir.

Hezarfen Hüseyin Efendi'den aktardığı bilgilere<sup>2</sup> dayanarak İncalcık, Osmanlı padişahlarının en âdilinin Yavuz Sultan Selim sayıldığını söyler.<sup>3</sup> Yaklaşık sekiz buçuk yıl süren saltanatının büyük bir bölümü seferlerde geçmiş fethettiği topraklarda halkın huzur ve güven içinde yaşaması için müesseseler oluşturmuş, kurallar vazetmiştir.<sup>4</sup>

Bu çalışma, Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı hukuk sistemine yaptığı katkıları incelemeyi amaçlamaktadır. Çoğu zaman sert mizacı ve savaşçı kimliği ile tanınan bu Osmanlı padişahı, aynı zamanda devlet yönetiminde hukuk sistemini güçlendiren reformlarıyla da dikkat çekmiştir. Yavuz Sultan Selim, hilafetin Osmanlılara geçmesiyle birlikte İslam hukukunu Osmanlı yönetimi içinde daha sistematik hale getirmiş ve hukuk uygulamalarını merkeziyetçi bir yapıya oturtmuştur. Özellikle, Şeyhülislamlık makamının yetkilerinin güçlendirilmesi, mahkemelerin düzenlenmesi ve vergi sisteminde yapılan hukuki düzenlemeler, onun dönemin Osmanlı hukuk sistemine yaptığı katkılardan sadece birkaçıdır.

Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin uzun vadeli hukuki yapısının şekillenmesinde Yavuz Sultan Selim'in rolünü incelemek hem Osmanlı hukuk tarihini anlamak hem de merkeziyetçi yönetim anlayışının hukuki temellerini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmada, dönemin hukuk anlayışı, yapılan bazı düzenlemeler ve bu düzenlemelerin Osmanlı devlet geleneği üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Osmanlı hukuk sistemi üzerine yapılan akademik çalışmalar, genellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemiyle ilişkilendirilmektedir. Ancak, Kanuni'nin hukuk alanındaki başarılarının temelini atan ve ona uygun bir zemin hazırlayan kişi, babası Yavuz Sultan Selim olmuştur.

<sup>2</sup> "Her gece nüsû'l-leyle değin evlerinde divân ederlerdi, mesâlih-i Müslimini görüp Memâlik-i Mahrûse'de olan mehayife ilm tahsil edip gece uyumazdı. ... Hiç ahada zulm ü cevır olduğuna rızaları yok idi." Hezarfen Hüseyin Efendi, Telhîsü'l-beyân fî kavânîn-i Âl-i Osmân, Haz. Sevim İlğürel, Ankara 1998, s. 184.

<sup>3</sup> İNALCIK, Halil, "Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü" Adalet Kitabı, Edit: Bülent Arı - Selim Aslantaş, Ankara 2007, s. 141.

<sup>4</sup> Yavuz Sultan Selim fethedilen bölgeler için yeni kanunlar hazırlatmıştır. Diyarbekir, Şam, gibi Yavuz döneminde fethedilen bölgeler için hazırlanan kanunlar için bkz: AKGÜNDÜZ, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, İstanbul 1990, C. 3.

Halil İnalcık, Osmanlı hukuk tarihine dair eserlerinde, Yavuz Sultan Selim'in merkezi otoriteyi güçlendiren hukuki reformlarına sıkça değinmiştir. Colin Imber ve Stanford Shaw gibi tarihçiler de Osmanlı yönetiminde hukukun gelişimi üzerine yaptıkları çalışmalarda Yavuz'un reformlarının uzun vadeli etkilerine işaret etmektedirler.

Bununla birlikte, Yavuz Sultan Selim dönemine odaklanan özgün çalışmalar sınırlıdır ve genellikle onun askerî başarıları ön plana çıkarılmaktadır. Bu nedenle, bu çalışma Osmanlı hukuk tarihi içinde Yavuz Sultan Selim'in rolünü derinlemesine ele alarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, Yavuz'un hukuk sistemine yönelik reformları ayrıntılı olarak incelenecek ve Osmanlı devlet yapısına etkileri değerlendirilecektir.

### **I. Osmanlı Hukukunda Kanunname Geleneği**

Osmanlı Devleti kurulurken yeni bir yargı sistemi inşa edilmemiştir. Osmanlılar inançları tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle kendilerinden önce var olan Abbasi, Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri tarafından uygulanan İslam hukukunu ve mahkeme teşkilatını benimsemiştir. Ancak zaman içinde günün ihtiyaçlarına göre gerekli değişiklikler yaparak hukuk sistemine kendine özgü bir yapı da kazandırmışlardır.<sup>5</sup>

İslam hukukunun ilahi kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'te hukukun tüm alanlarında detaylı düzenlemeler yapılmamış, bilinçli hukuk boşlukları bırakılmıştır. Böylece İslam hukukunun içinde günün ihtiyaçlarına göre İslam devleti yasama organı tarafından gerekli düzenlemeler yapılarak yenilenebilen ve güncelleştirilebilen bir alan oluşturulmuştur.<sup>6</sup> Böylece İslam hukukuna değişen günün koşullarına uyum sağlayabilecek bir dinamik yapı kazandırılmıştır. Osmanlıdan önce kurulan İslam devletlerinde de bu yapıdan kaynaklanan yetkiye dayanılarak hazırlanan hukuk kurallarının bulunduğu bilinmektedir.<sup>7</sup>

<sup>5</sup> AKGÜNDÜZ, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, İstanbul 1990, C. I, s. 49; AYDIN, M. Akif, Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli, İstanbul 2020, s. 28-29; AVCI, Mustafa, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 2024, s. 110.

<sup>6</sup> ERDOĞAN, Mehmet, İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, İstanbul 2016, s. 43.

<sup>7</sup> İNALCIK, Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî- Sultanî Hukuk ve Fâtih'in Kanûnları" Adalet Kitabı, Edit: Bülent Arı - Selim Aslantaş, Ankara 2007, s. 84; AYDIN, s. 49.

Osmanlıda kuruluşundan itibaren İslam hukukunun vermiş olduğu bu yetki ile ve İslam hukukçularının denetiminde toplumsal düzeni sağlamaya yönelik hukuk metinleri oluşturulmuştur. Daha iyi bir yönetim(nizam-ı alem) ortaya konulması amacı ile hazırlanarak yürürlüğe konulan bu metinler örfi hukuk olarak isimlendirilmiştir.<sup>8</sup> İlk örfi hukuk kurallarının Osman Bey döneminde yürürlüğe girdiği birçok kaynakta belirtilmektedir.<sup>9</sup> Tarihi kayıtlar sistemli, yazılı ve toplu bir şekilde örfi hukuk düzenlemelerinin ilk olarak Fatih döneminde kanunname adıyla ortaya çıktığını göstermektedir.<sup>10</sup> Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ile sistematik hale gelen kanunname uygulaması sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir.<sup>11</sup>

Fatih döneminde devletin temel fonksiyonlarından biri haline gelen kanunname uygulaması her dönemde daha da sistematik bir yapı kazanarak devam etmiştir.<sup>12</sup> Bunu kanunnamelerin hacminin giderek artmasından da anlıyoruz. Nitekim Aydın bu durumu şöyle açıklamıştır:

*“Fatih Sultan Mehmed döneminde hazırlanan ve günümüzdeki yayını sırasında numaralanan genel kanunname (Kânün-ı Pâdişâhî) 68 madde, II. Bayezid döneminde hazırlanan kanunname (Kavânin-i Örfiyye-i Osmani) 252 madde, Yavuz Sultan Selim döneminde hazırlanan kanunname (Kanunnâme-i Sultan Selim Han) 200 madde, Kanuni Sultan Süleyman döneminde hazırlanan kanunname (Kânunnâme-i Osmânî) 320 maddedir. II. Bayezid döneminden itibaren genel kanunnameye vergi ile ilgili ayrıntılı hükümler eklendiğinden son üç kanunnamenin madde sayılarında ciddi bir artış olmuştur. Genelde bu türün*

<sup>8</sup> Tursun Bey, Tarih-i Ebü'l-Feth, Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 12; AKGÜNDÜZ, C. I, s. 51; AVCI, Türk Hukuk Tarihi, s. 110.

<sup>9</sup> Derviş Ahmed Aşiki, Aşıkpaşazade Tarihi, Haz. Ayşenur Kala, İstanbul 2013, s. 60; AKGÜNDÜZ, C. I, s. 255.

<sup>10</sup> İNALCIK, Halil “Kanunname” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C. 24, s. 334; AYDIN, s. 36.

<sup>11</sup> İNALCIK, “Kanunname”, s. 334; AYDIN, s. 100.

Osmanlı, kanunname hazırlama ve uygulama konusunda o kadar ciddi bir mesafe kat etmiştir ki; Sultan Süleyman'a “kanuni” mahlası ilk kez Osmanlı Devleti'ne bağlı Boğdan eyaletinin beyi, Rumen asıllı tarihçi ve yazar Dimitrie Cantemir (Dimitri Kantemir) (26 Ekim 1673 - 1723), tarafından verilmiştir. EMECEN, Feridun, “Süleyman I” DİA, C. 38, s. 62.

<sup>12</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 85.

son örneği olarak değerlendirilen III. Ahmed döneminde hazırlanan *Kânûn-ı Cedid* ise 489 maddedir.”<sup>13</sup>

Osmanlı yönetimince hazırlanan kanunnameler o dönemin koşullarında ve o dönemin ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanmış hukuk metinleridir.<sup>14</sup> Kanunnamelerde yer alan hükümlere bakıldığında Şer’i hukukun düzenlediği alanlarda şer’i hukukla paralel düzenlemeler yapılsa da daha çok İslam hukukunun bilinçli boşluk bıraktığı alanlarda yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Örneğin kanunnamelerde fıkıh kitaplarında detaylı düzenlenen borçlar hukukuna ilişkin pek hüküm bulunmazken miri arazinin kullanılması ve devrine ilişkin birçok düzenleme yer almaktadır. Diğer yandan kanunnamelerin İslam hukuku ile bağlantısı kurulmaya çalışılmış bu amaçla İslam hukuku kapsamında fıkıh kitaplarında yer alan hususlara küçük işaretlerle temas edilmiştir.<sup>15</sup>

Yavuz Sultan Selim dönemine gelindiğinde ihtiyaç duyulan alanlarda kanunname çıkarmak artık devletin bir görevi haline gelmiştir, denilebilir. Bu dönemde “*Kanunnâme-i Sultan Selim Han*” olarak isimlendirilen bir genel kanunnamenin yanı sıra eyalet ve sancaklara özel kanunnameler de çıkarılmıştır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti’nde her yönetim biriminin kendine özgü özellikleri ve ihtiyaçları olabilmektedir. Ayrıca Osmanlı yöneticileri bazı koşullarda kendisinden önce uygulanan örfi hukuka da dikkat ederek kanunname çıkarmaktadır. Bu durumlar gözetilerek Osmanlı uygulamasında belirli bir bölgeye özgü kanunname örneklerine sıkça rastlanmaktadır.<sup>16</sup>

Özellikle yeni fethedilen toprakların kendine özgü yapılarına uygun kanunname hazırlanması Osmanlının toplum yapısını gözeterek hukuk kuralları inşa ettiğini bize göstermektedir. Yavuz Sultan Selim, Mısır’ı fethettikten sonra diğer eyaletlerde olduğu gibi Mısır için de özel

<sup>13</sup> AYDIN, s. 100-101.

<sup>14</sup> YÜCEL, Yaşar– PULAHA, Selami, 1. Selim Kanunnamesi (Tirana ve Leningrad Nüshaları)(1512-1520), Ankara 1995, s. 2.

<sup>15</sup> AYDIN, s. 99.

<sup>16</sup> İNALCIK, s. 335.

bir kanunname hazırlanması emrini vermiş ancak bu kanun Kanuni döneminde tamamlanabilmiştir.<sup>17</sup>

## II. Kanunnâme-i Sultan Selim Han ve Özellikleri

Yavuz Sultan Selim'in umumi kanunnamesi çeşitli araştırmalara ve yayınlara konu olmuştur.<sup>18</sup> Akgündüz tarafından neşredilen nüsha orijinalinde olmadığı halde maddelere ayrılarak neşredilmiştir. Bu usul kanunnamenin daha anlaşılır olmasına hizmet etmektedir. Akgündüz'ün tasnifine göre kanunname 200 maddeden oluşmaktadır. Kanunnamenin ilk bölümünde (1-50 madde) tazir cezaları başta olmak üzere ceza hukukuna ilişkin konular düzenlenmiştir. 51 – 129 maddeler arası başta vergiler olmak üzere mali hususların düzenlendiği görülmektedir. Bu bölümde 123. maddede kadıların aldığı rüsum da tanzim olunmuştur ki o dönemki mahkemenin bakmış olduğu işlerin tespiti açısından bu hükümler önemlidir. 130-152 maddeler arasında yaya, müselleme, piyade gibi askeri sınıfa ilişkin kişilerle ilgili genel düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. 153-200 maddeleri arasında ise çeşitli meslek gruplarına ilişkin uyulması gereken kurallar zikredilmiştir. O tarihte faaliyet gösteren meslek gruplarının ve hangi alanlarda hizmet verdiklerinin tespiti açısından bu bölümde önemli bilgiler yer almaktadır.

Osmanlı kanunnameleri çok yönlü araştırmalara konu olabilir. Osmanlının sosyal, ekonomik, askeri tarihi açısından değerli ve birincil kaynaklardır. Ancak bu çalışmada Yavuz Sultan Selim'in umumi kanunnamesinin bazı hukuki özelliklerine değinilecektir. Aşağıdaki başlıklar bu konuda bir sınırlama amacı gütmemektedir. Aynı metne farklı bakış açıları ile farklı çıkarımlar da yapılabilir.

<sup>17</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 5.

<sup>18</sup> Ahmed Akgündüz tarafından hazırlanan ve Osmanlı Araştırmaları Vakfı tarafından yayınlanan "Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri" isimli eserin 3. cildi Yavuz Sultan Selim Devri kanunnamelerine tahsis edilmiştir. Bu cildin 85. sayfasından itibaren "Yavuz Sultan Selim'in Umumi Kanunnamesi" başlığı altında bu kanunname incelenmiş ve tam metnine yer verilmiştir. Yaşar Yücel ve Selami Pulaha tarafından "1. Selim Kanunnamesi" adı altında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan çalışmada Yavuz Sultan Selim'in genel kanunnamesine yer verilmiştir. Bu eserlerde bu kanunnamenin yabancılar tarafından orijinal ve transkripsiyon edilerek yayınlara konu edildiği de belirtilmiştir. Bkz: AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 86; YÜCEL – PULAHA, s. 4.

### A. Kanunname Kanunilik İlkesi

Toplumsal düzeni sağlamak için hukuk kuralları gereklidir. Hukuk kurallarının belirli ve anlaşılır olması vatandaşa uymak zorunda olduğu sistemi kolayca idrak etmesini sağlar. Ayrıca yöneticileri de belirli sınırlar içerisinde kalarak hareket etmeye zorlar ve keyfi uygulamalardan alıkoyar. Kanunilik ilkesine göre kanunla düzenlenmeyen bir fiilden dolayı kimseye müeyyide uygulanamaz ve yine kanunda öngörülmeyen bir yaptırım kimseye uygulanamaz.<sup>19</sup>

Modern araştırmacılar kanunilik ilkesinin aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olduğunu ve 18. yüzyıldan sonra Batı’da bu konuda ilkesel bilincin ortaya çıktığını söyleyerek Montesquieu tarafından kaleme alınan “Kanunların Ruhu Üzerine” adlı eserde bu ilkeye ilişkin esasların ortaya konulduğunu beyan etmektedirler.<sup>20</sup> Yine araştırmacılara göre kanunilik ilkesi, Batı’da ilk defa 1787 tarihli Avusturya Ceza Kanunu’nda düzenlenmiş, Fransız İhtilali sonrasında 1789 tarihinde yayınlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 8. maddesinde kanunilik ilkesine yer verilmiştir.<sup>21</sup>

Kanunilik ilkesinin tarihçesi hakkında bir çalışma yapan Artuk, Türk hukukunda kanunilik ilkesinin tarihi gelişiminden bahsederken 1839 Tanzimat Fermanı’nı açık olmamakla birlikte cezalarda kanunilik ilkesinden bahseden ilk metin olarak nitelendirmiş ve öncesinde fıkhn ukubat bölümünde bazı cezaların düzenlendiğini, hakkında hüküm bulunmayan konularda ulülemre tazir alanında düzenleme yetkisinin tanındığını, bu yetkiyi kullanan yöneticiler tarafından kamu yararı amacıyla bazı suçlar ihdas edildiğini, ancak önce adil bir şekilde uygulanan bu düzenlemelerin daha sonra görevli makamlar tarafından

<sup>19</sup> AKBULUT, Berrin, Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler, Ankara 2020, s. 43-44.

<sup>20</sup> CAN, Osman, “Belirlilik İlkesine Anayasal Bakış”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C: IX, S:1-2, Erzincan 2005, s. 89-90; BEKRİ, Nedim, *Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi ve İlkenin Türk Hukukundaki Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 20.

<sup>21</sup> ARTUK, Mehmet Emin, “Kanunilik İlkesi ve Tarihçesi”, Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi, Editör: Yener Ünver, Ankara 2014, s. 42.

aşırıya kaçılarak keyfi cezaların verildiği bir yapıya dönüştüğünü tarihi bir kaynak göstermeden zikretmiştir.<sup>22</sup>

Osmanlı kanunnameleri incelendiğinde dönemin şartlarına uygun bir şekilde kanunilik ilkesinin kanunnamelerde düzenlendiği görülmektedir. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in Umumi Kanunnamesi'nde *"Ve şer'an bir nesne sabit olmadan mücerred mesavi ile cürm alınmaya. Eğer alınırsa kadı yine alı-verer. Ve kadı marifetsiz kimseyi habs etmeyeler. Ve mukarrer cürümden ziyade ehl-i günahın akçesin almayalar."*<sup>23</sup> denilmiştir.

Osmanlı hukukunda kanunilik ilkesi bu çalışmanın boyutlarını aşan geniş bir konudur. Ancak başlığımız ile olan irtibatı nedeniyle Yavuz Sultan Selim'in genel kanunnamesinde yer alan hükmün daha detaylı olarak tahlil edilmesi uygun olacaktır.

*"Ve şer'an bir nesne sabit olmadan mücerred mesavi ile cürm alınmaya."* Yani hukuk kuralları ile suç olarak düzenlenmeyen fiillerden dolayı (bu fiiller her ne kadar kamu düzenini ihlal etse ve kötülük içerse de) herhangi bir müeyyide uygulanamaz. Bu kanunda yer alan *"şer'an"* ibaresini şer'i ve örfi hukuku kapsayan hukuki düzenlemelerin tamamını içeren geniş anlamda yorumlamak uygun olacaktır. Zira bazı araştırmacıların kanunnameye geçen bu gibi ifadelerin yerine göre dar veya geniş yorumlanabileceğine dair görüşleri bulunmaktadır.<sup>24</sup> Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde düzenlemeyi günümüz literatürüne göre şöyle anlamlandırabiliriz: İşlenen fiil kamu düzenine aykırı bile olsa kanuni bir düzenleme olmadan para cezası alınamaz.

Madde metninde *"cürm"* ifadesi kullanılmıştır. Cürm, başka anlamları bulunmakla beraber burada para cezasını ifade etmek için kullanılmıştır.<sup>25</sup> Kanunname lafzında para cezası uygulanmaz anlamı verilse de evleviyet ilkesi gereğince para cezası verilemeyen yerlerde hapis, organ kesme veya idam gibi daha ağır cezaların uygulanamayacağı

<sup>22</sup> ARTUK, s. 42.

<sup>23</sup> YÜCEL – PULHAHA, s. 157; AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 94.

<sup>24</sup> AYDIN, s. 108.

<sup>25</sup> AVCI, Mustafa, *"Para Cezalarının Dünü-Bugünü"*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, Konya 1998, s. 401-402.

rahatlıkla söylenebilir. Bu değerlendirmeler ışığında günümüzde “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin o dönemin koşullarına göre yapılan bu düzenleme ile hukuki bir hüküm haline getirildiği sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir.

Kanunnameye geçen “*Eğer alınırsa kadı yine alı-verer.*” cümlesi ile kanunilik ilkesine riayet etmeden yapılan uygulamalar neticesinde zarara uğrayanların zararlarının kadı tarafından tazminine karar verilmesi ve kararın kadı marifetiyle icra edilmesi gerektiği düzenlenmiştir.<sup>26</sup>

Kanunnamenin devamında “*Ve kadı marifetsiz kimseyi habs etmeyeler.*” denilerek hapis cezasının kadı tarafından yapılacak yargılama sonucunda verilebilecek bir ceza olduğu, başka mercilerin böyle bir yetkisinin olmadığı açıkça belirtilmiştir. Yine kanunda hapis cezası vurgulanmış olsa da bunu hapis cezasından daha ağır cezalar içinde getirilmiş bir sınırlama olarak kabul etmek hatta maddenin tümü hakkında “yargılamasız ceza verilemez” ilkesinin ortaya konulduğunu söylemek zorlama bir yorum olmayacaktır.

Kanunnamenin ilgili bölümünün son cümlesi “*Ve mukarrer cürümden ziyade ehl-i günahın akçesin almayalar.*” şeklindedir. Görüleceği üzere kanunname hükmü ile kanun ile belirlenen bedelin üzerinde bir bedelin tahsil edilmesi de yasaklanmaktadır.

Yavuz Sultan Selim’in genel kanunnamesinde de görüldüğü üzere Osmanlı yöneticileri kamu düzenin sağlamak için çıkarmış oldukları kanunnamelerde yöneticilerin ve hüküm veren kadıların yapılan hukuki düzenlemelerle kendilerine çizilen sınırlar dahilinde kalmalarını, hukuki

<sup>26</sup> Örnek bir arşiv kaydı şöyledir: “*Gazze kadısına Hüküm ki: Südde-i Saadetime mektup gönderüp Gazze Mahkemesinde Zeyneddin bin el-müşrefi nam kimesne sabıka naip ve katip olup mahkemeden men ve refolunmasına emr-i şerif varid olmuş iken haliya sancak beylerine girüp anların mesnedi ile Müslümanların haylı hakkın ekl edüp vermeyüp şer’ ile halas olunmak için hükm-i şerifim ricasına arzetmişsin buyurdum ki hükm-i şerifim vardukda mezburdan gelüp davayı hak eder var ise bir defa şer’ile fasl olmayup ve on beş yıl mürur eylemiş dava olmaya hak üzere dikkat ve ihtimam ile teftiş edüp göresin arzolunduğu gibi ise mezburun üzerine şer’ ile sübut bulan hukuk-ı Müslimini ashabına hükmedüp aliveresin amma tezvirden ve telbisden hazer edüp tekrar şikayet olmalı etmeyesin ve ne makule hukuk alıverilip kime ne alıverildiğün ve sair mezalim ve mehayıfı ne idüğün sübut bulduğu üzere yazup bildirsin.*” Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 14 numaralı Mühimme Defterleri, A.{DVNSMHM.d. K. 14, G. 85.

düzenlemelerin dışına çıkarak hüküm tesis etmemelerini emretmişler ve bu düzenlemeler ile Batı hukukundan çok önce “suç ve cezada kanunilik” ilkesinin hayata geçirilmesini sağlamışlardır.<sup>27</sup>

Osmanlıda bu düzenlemenin sadece I. Selim dönemine has istisnai bir düzenele olmadığı görülmektedir. II. Beyazıt dönemine ait bir umumi kanunname de kanunilik ilkesine benzer hükümlere rastlamak mümkündür: “*Kâdî katına iletmeden kimesneden cürm almayalar*”, “*Kâdî marifetinsiz nesne almayalar*” ve “*Kâdîyi ta'til edip işe kendi mübâşir olmayalar*”<sup>28</sup> Ancak bu düzenlemeler ile Yavuz Sultan Selim'in umumi kanunnamesindeki hüküm karşılaştırıldığında Yavuz kanunnamesinde hukuk kurallarına yapılan vurgunun burada olmadığı görülecektir. Bu nedenle tespitlerimize göre Osmanlı kanunnamelerinde kanunilik ilkesi ilk kez Yavuz Sultan Selim'in kanunnamesinde düzenlenmiştir.

Daha sonraki dönem kanunnamelerde benzeri hükümlerin bulunduğu görülmektedir. Bu düzenlemelerin birbirini takip eden farklı kanunnamelerde tekrarlanması Osmanlı yöneticilerinin konuya verdiği önemi ve bu konuda devamlılık arz eden bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.<sup>29</sup>

### **B. Kanunnamede Şeriata yapılan vurgu**

İslam hukuku, Osmanlı devleti kuruluncaya kadar yaklaşık yedi yüz yıl dünya üzerindeki çeşitli İslam devletlerinde uygulanmış, Osmanlıya gelinceye kadar oluşum sürecini tamamlayarak kemale ulaşmış bir hukuk sistemi haline gelmiştir. Osmanlı bu hukuk sisteminin içerdiği kuralları özümseyerek yargı teşkilatını ve hukuk kurallarını bu sisteme uygun bir şekilde tanzim etmiştir.<sup>30</sup>

Osmanlı uygulamasında İslam hukukunun bilinçli boşluk bıraktığı alanlarda kendisine tanınan yetkiyi kullanan padişahlar kanunnameler

<sup>27</sup> AYDIN, s. 60.

<sup>28</sup> AKGÜNDÜZ, C. 2, s. 75.

<sup>29</sup> MİDİLLİ, Muharrem, “Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örf Karşı Kadılar Yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer’ Bekçileri (1453-1586)” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 59, Aralık 2020, s. 92.

<sup>30</sup> Bazı araştırmacılar yaklaşık 700 yıllık Osmanlı tarihinde ancak birkaç uygulamanın İslam hukuku ile çelişki içinde olduğunu tespit etmişlerdir. Bkz. AVCI, Türk Hukuk Tarihi, s. 122.

ile düzenlemeler yapmışlar ceza hukuku başta olmak üzere ihtiyaç duyulan alanlarda hukuk kuralları ihdas etmişlerdir. Bu noktada Osmanlı idarecilerinin hazırlatmış oldukları hukuk kurallarının şer'i hukuka uygunluğu bazı hukukçular açısından tartışmalı bir konu olagelmıştır. Bir kısım araştırmacılara göre bu kurallar hazırlanırken İslam hukukuna uygunluğuna ilişkin herhangi bir kaygı güdülmeden hareket edilmiş ve günün ihtiyaçlarına ve şartlarına göre düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Aksi görüşü savunan araştırmacılar ise Osmanlının bir İslam devleti olduğunu, hazırlanan kanunnamelerin çoklu bir denetim mekanizmasından geçirilerek İslam hukukuna uygunluğunun denetlendiğini belirtmektedirler. Hatta bu mekanizmanın Tanzimat döneminde bile işlediğini beyan etmektedirler.<sup>31</sup>

Osmanlı yöneticilerinin yapmış oldukları düzenlemelerin şer'i hukuka rağmen veya şer'i hukuka aykırı olabileceğine ilişkin şüphelerin ortaya çıkmasına sebep olan etkenlerden en önemlisi yapılan kanunnamelerde şer'i hukukun hakkında düzeleme yapmış olduğu konularda sanki aynı alanda ve aynı konuda farklı bir hüküm getirilmiş algısını veren hükümler bulunmasıdır. Aydın'ın da belirttiği üzere aslında bu konudaki şüpheleri giderecek düzenlemeler kanunnamelerde yer almaktadır. Ancak Yavuz Sultan Selim'in genel kanunnamesinde bu konuda Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid kanunnamelerinde bulunmayan dikkat çekici ayrıntılar bulunmaktadır. *"Eğer bir kimse adam öldürse yerine kısas ederlerse cürm yoktur. Eğer etmeseler yahut kısas lazım gelir katl olmasa, ganiden dört yüz akçe, mütevassıt'ul halden iki yüz, fakirden yüz akçe cerime alına, ziyade fakirden elli akçe cürm alına"*<sup>32</sup> Bu düzenlemede kasten adam öldürmede asıl cezanın şer'i hukuk tarafından düzenlenen kısas

<sup>31</sup> Bu tartışmaların ele alındığı bazı çalışmalar şunlardır: MİDİLLİ, Muharrem, *"Klasik Osmanlı Hukukunda Şer'-Örf Ayrımına Dair Modern Tartışmalar"*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 12, S. 23 (Mayıs 2017): s. 33-48; AYDIN, M. Akif, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İstanbul 2020; AKMAN, Mehmet, *"Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine Bir İcmal"*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S. 5, (Mayıs 2005): s. 489-512; OSMANAĞAOĞLU, Cihan, *"Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası"*, Journal of Istanbul University Law Faculty, C. 66, S.1, (Ekim 2010): s. 109-177.

<sup>32</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 75.

cezası olduğu vurgulanmakta, eğer kısas cezası uygulanmazsa para cezası verileceği hüküm altına alınmaktadır.<sup>33</sup>

Yavuz Sultan Selim'in Umumi Kanunnamesi'nde bu mahiyette bir diğer hüküm de hırsızlıkla ilgilidir. İslam hukukuna göre hırsızlık için el kesme cezasının verilmesi için arana şartlardan biri de çalınan malın belirli bir değerin üzerinde olmasıdır. Bu değer nisap miktarı olarak isimlendirilmektedir.<sup>34</sup> Aşağıda zikredilen maddede nisap miktarına açık bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu durumda çalınan malın değerinin nisap miktarına ulaşması halinde şer'i cezanın uygulanacağı söylenebilir. *"Eğer bir kimse kaz ya tavuk ya ördek uğurlasa kadı ta'zir edip iki ağaca bir akçe cürüm alına. Eğer bir kimse kovan ya koyun ya kuzu uğurlasa nisabına yetişmese yine ta'zir edip ağaç başına bir akçe cürüm alına. Eğer bir kişi at ya katır ya merkep uğurlasa elin keseler yahut ikiyüz akçe cürüm alına"*<sup>35</sup>

Aynı kanunda *"... arpa ya buğday serika olunsa elin kesmek lazım olmasa..."* *"...kat' lazım olmasa..."* gibi ibareler ile Şer'an el kesme cezasının verilmesi gereken yerlerde yani suç unsurlarının tam olarak gerçekleştiği yerlerde el kesme cezasının verilmesi gerektiği, suçun unsurlarında bir eksiklik olması durumunda ise para cezası verileceği tereddüde mahal bırakmayacak derecede düzenlenmiştir.

İslam hukukunda nitelikli hakaret suçu olarak isimlendirilen kazif suçunun cezası Kur'an-ı Kerim'de düzenlenmiş ve had suçlarından sayılmıştır. Aynı kanunnamede İslam hukukuna göre suçun unsurları olduğu takdirde İslam hukuku tarafından belirlenen cezanın verilmesi gerektiği aksi halde tazir cezasının verilmesi gerekeceği şöyle hüküm altına alınmıştır: *"Eğer bir kimse ahere ta'zir lazım olacak ya had lazım olacak şetm eylese, eğer had ise üç ağaca bir akçe cürüm alına; eğer ta'zir ise iki ağaca bir akçe cürüm alına"*

Bu düzenlemenin yer alması Osmanlı hukukunda Yavuz Sultan Selim döneminde uygulama değişikliği yapılarak şer'i hukuka dönüldüğü şeklinde yorumlamak zorlama bir yorum olacaktır. Burada yapılan zaten Osmanlı hukukunda uygulanan bir durumun kanunname

<sup>33</sup> AYDIN, s. 102.

<sup>34</sup> AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara 2018, s. 348.

<sup>35</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 92.

ile daha açık bir şekilde düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Yavuz Sultan Selim'in Umumi Kanunnamesi'nde düzenlemenin bu şekilde yapılmış olması günümüzde bu konuda yapılan tartışmalara ışık tutacak mahiyette olması açısından önem kazanmaktadır.

### C. Kanunnamenin Diğer Özellikleri

Kanunname ceza hukuku hükümleri ile başlamaktadır. Zina, cinsel saldırı, basit yaralama, nitelikli yaralama, adam öldürme, içki içmek, içki satmak, içki meclisinde oturmak, hırsızlık, basit ve nitelikli yağma, yangın çıkarmak, yitik malı bulup haber vermeme, yalan yere şahitlik etme, iddeti dolmayan kadınla nikahlanma, kasten namazı terk, Cuma namazını terk, faizli işlem yapmak, mala zarar vermek, kamu görevini kötüye kullanmak, başta olmak bazı fiiller suç olarak düzenlenmiş ve dönemin toplumsal düzenini tesis etmek için gerekli kurallar tesis edilmiştir.

Kanunnamede dikkat çeken bir diğer düzenleme suçlunun suç ortaklığına ilişkin beyanıdır. Suçlu bir kişi yakalandıktan sonra işlemiş olduğu suçta suç ortağı olduğunu beyan ederek bazı kişilerin isimlerini verse hâkim, yakalanan kişinin suç ortağı olduğunu iddia ettiği kişi yada kişiler hakkında bir inceleme yapacak, suç ortağı olarak ihbar edilen kişinin daha önceden sabıkası varsa kişi hakkında gerekli tahkikatı yaparak suçlu olup olmadığını tespit ederek suçlu ise gerekli cezaya karar verecektir. Ancak böyle bir durum söz konusu değil ise yani önceden sabıkası yoksa hırsızın sözüne itibar edilmeyecektir. Bu durum kanunnamede şu şekilde düzenlenmiştir. *“Ve hırsız bir kimseye benim şerikimdir dese, evvelden müttehem ise mucib-i örf olur ve illa hırsız sözüne amel olunmaya”*<sup>36</sup>

Kanunnamenin devamında vergilerle ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Burada vergilerin tespit ve tahsilinde uygulanacak esaslar detaylı olarak düzenlenmiştir. Vergini tespitinde mükellefin gelir durumu, vergiye tabi ürünün yetiştirilme veya elde etme şekli<sup>37</sup>, araziyi

<sup>36</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 93.

<sup>37</sup> Örn: *“Ve dağlarda ve ağaç yarıklarında bulunan bal, sipahiye yazılmış olmaya, mevcutçunundur, eğer kadimden ballık ise ve illa sayd kısmından olur; kimse dahl eylemeye, bulanındır.”* AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 103.

işleyecek olanların Müslüman- gayrimüslim olması gibi etkenler detaylı olarak ele alınmıştır. Yine kanunname miri arazinin intikaline ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu konudaki hükümlerin detaylı olarak düzenlenmesinin amaçlarından biri de halkın hangi kurallarla bağlı olduğunun bildirilerek yerel yöneticilerin halka zulmetmesinin önüne geçme düşüncesidir. Bu amaca hizmet etmesi için kanunnamelerin halka duyurulduğu da tarihi kayıtlarda ifade edilmektedir. Örneğin Yavuz Sultan Selim tarafından Şehzade Süleyman'a gönderilen siyasetnamede mezkûr kanunnamenin münadiler tarafından halka duyurulması emredilmektedir. Yine kanunname suretlerinin gerektiğinde müracaat edilmek üzere kadılar tarafından kadı sicillerine yazıldığı da bilinmektedir.<sup>38</sup>

Osmanlı hukuk sisteminde kadılar günümüzdeki hakimın üstlendiği görevlerin yanı sıra çok farklı görevler de ifa etmişlerdir.<sup>39</sup> Zira kadı çoğu zaman görev yaptığı yönetim birimlerinde merkezden gönderilen tek görevliydi, yerine göre bugün kaymakam ve belediye başkanlarının görevlerini de yerine getirmişlerdir. Kadılar kazalarda yönetici, sancak ya da vilayetlerde ise yöneticileri denetleyen kişi konumunda olmuşlar ve merkezi yönetimle halk arasında münasebeti sağlamışlardır.<sup>40</sup> Sefer sırasında geçilecek yol ve köprülerin tamiri, ordu için erzak temini, avarız vergilerinin toplanması, pazarların ve esnafın denetlenmesi, karaborsacılığın önlenmesi, vakıfların yönetilmesi ve denetlenmesi kadının ifa ettiği diğer görevler arasında idi. Osmanlı klasik döneminde kadıların ifa ettiği önemli görevlerden biri de tescil yapmak ve tescile ilişkin belge düzenlemektir, yani noterlik vazifesi ifa etmektir.<sup>41</sup> Kadı bu vazifeyi ifa ederken belge düzenlemişler, bu belgenin bir özetini

<sup>38</sup> İNALCIK Halil, "Kanun", DİA, C. 24, s. 326; AYDIN, s. 80.

<sup>39</sup> HEYD, Uriel, "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat", (Çev: Selehattin Eroğlu) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 1, Ankara 1984, s. 645; HALAÇOĞLU, Yusuf, XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1995, s. 124; AVCI, Türk Hukuk Tarihi, s. 173-174.

<sup>40</sup> AVCI, Türk Hukuk Tarihi, s. 174; CİN, Halil- AKYILMAZ, Gül, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2011, s. 179; AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1-2, Ankara 1955, s. 48.

<sup>41</sup> İlber Ortaylı, "KADI" DİA, C. 24, s. 72; ÜLKER, İbrahim, Osmanlı Noterlik Hukuku, Ankara 2018, s. 126.

kadı siciline kaydetmişler ve taraflara bu belgenin bir suretini de vermişlerdir. Kadı tarafından düzenlenen belgeler genel olarak hüccet olarak isimlendirilmiştir.<sup>42</sup> Her ne kadar kadıların yazmış oldukları hüccetlerden alacakları ücretin Yıldırım Beyazıt döneminde belirlendiğine dair güçlü rivayetler<sup>43</sup> var ise de bu ücretlerin detaylı bir şekilde düzenlendiği kanunnamenin incelemekte olduğumuz Yavuz Sultan Selim Kanunnamesi olduğu söylenebilir.<sup>44</sup> Yavuz Sultan Selim Kanunnamesinde hüccet karşılığı alınacak ücret şu şekilde belirlenmiştir:

*“Kadı hüccetinin resmi budur ki, yirmi altı akçe alına; yirmisi kadının ola dördü naibin, ikisi kâtibin ola. Resm-i nikah dahi böyledir; bakire ve seyyibeden olsa resmi yirmi akçe alına, on beşi kadının, üçü naibin, ikisi kâtibin ola. Ve bir kimesne avretin boşasa yine alsa, resmi nikah on beş akçe ola, onu kadının üçü naibin ikisi kâtibin ola. Ve resm-i itakname, mevla gani olsa, elli akçe alına kırkı kadının, altısı naibin ve dördü kâtibin ola; eğer mevla fakir olsa, resm kırk alınır, otuzu kadının ve onu kezalik naib ve kâtip üleşirler. Ve resm-i kitabet-i hüccet, sair hüccet gibidir. Ve resm-i mürasele, sekiz akçe alına, beşi kadının, ikisi naibin ola ve biri kâtibin ola. Ve resmi sicillat, sekizdir. Kezalik aralarında taksim oluna. Ve suret-i sicillat on dört alına on akçesi kadının üçü naibin ve biri kâtibin ola. Ve resm-i maki-î şahadet yirmi beş ola, kezalik ol dahi aralarında taksim oluna”<sup>45</sup>*

Kanunnamenin devamında birçok meslek erbabı ile ilgili çalışma ilkeleri düzenlenmiş bazılarının satacakları ürünlerin vasıfları ve

<sup>42</sup> BAYINDIR, Abdülaziz, İslam Muhakeme Usulü (Osmanlı Devri Uygulaması), İstanbul 1986, s. 12; UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı, Ankara 1988, s. 83; ÜLKER, s. 145.

<sup>43</sup> MÜNECCİMBAŞI, Dede Derviş Ahmet, Sahâifü’l-Ahbar, (Çev: Çeviren: Ahmed Nedim) İstanbul, 1869, s. 309; Aşıkpaşazade Tarihi, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 2013, s. 95-96; UZUNÇARŞILI, s. 84; AKGÜNDÜZ, C. 1, s. 259.

<sup>44</sup> Akgündüz, Osmanlı kanunnamelerini bir araya getirdiği külliyatının 3. cildini Yavuz Sultan Selim dönemi kanunnamelerine ayırmıştır. Bu ciltte yer alan kanunnamelerden biri de “Kazasker ve Kudat Rüsümü Kanunnamesi” dir. Ancak bu kanunnamede askeri sınıf zikredilerek onların rüsumlarının kazaskere ait olduğu belirtilmiştir. Birazdan zikredeceğimiz düzenleme kadar teferruatlı değildir. Bkz: AKGÜNDÜZ, C. 2, s. 143.

<sup>45</sup> AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 106-107. Akgündüz’ün eserinde yine Yavuz döneminde müstakil bir “Kazasker ve Kudat Rüsümü Kanunnamesi” hazırlanarak yürürlüğe konulduğunu beyan ederek bu kanunnamenin metnine yer vermiştir. Bkz: AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 143-147.

bedelleri belirlenmiş, bazı meslek kollarından alınacak vergiler belirlenmiştir.<sup>46</sup> Bu bilgiler o günün esnaf teşkilatını hatta toplum yapısının anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

Bu genel kanunnameden başka Yavuz Sultan Selim döneminde tımar uygulamasını düzenlemek için çeşitli kanunnameler çıkarıldığı bilinmektedir. Yine Yavuz Sultan Selim döneminde önceki padişahlar döneminde de görüldüğü üzere eyalet kanunnameleri hazırlanmıştır.<sup>47</sup> Bu kanunnamelerde bölgenin özel şartları düşünülerek yöreye özgü düzenlemelere yer verilmiştir. Osmanlı coğrafyasının genişliği düşünüldüğünde bu uygulamanın adalete daha uygun olduğu söylenebilir.

### III. Yavuz Sultan Selim'in Şeyhülislam Zenbilli Ali Cemali ile Hukuki Konulardaki Münasebetleri

Ali Cemali Efendi, Cemâleddin Aksarâyî'nin torunu Ahmed Çelebi'nin oğludur. Ali Efendi çeşitli görevlerin ardından II. Beyazıt döneminde İstanbul müftülüğü (Şeyhülislamlık) görevine getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasından sonra görevine devam eden Zenbilli Ali Efendi Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra Kanuni döneminde de kendi vefatına kadar bu göreve devam etmiştir. 1526 tarihinde vefat eden Zenbilli Ali Efendi'nin yaklaşık 24 yıl boyunca müftülük(şeyhülislamlık) görevini ifa ettiği kaynaklarda ifade edilmektedir.<sup>48</sup> Yavuz Sultan Selim gibi celalli bir padişaha uzun yıllar müftülük etmesi, Zenbilli Ali Efendi'nin bilgisi ve şahsiyeti ile padişah nazarında sahip olduğu değerinin açık göstergesidir.<sup>49</sup> Yavuz Sultan Selim'de diğer Osmanlı padişahları gibi bir çok kararı almadan önce devrin din konusunda ön plana çıkan alimine fetva için müracaat eder ve verilen fetvadan sonra gerekli adımları atardı. Örneğin Mısır seferine

<sup>46</sup> Örneğin: “*Ve nalbantlar gözlene; yüz ayak na'li yetmiş akçeye olacak, atın geyimin beşe nallayalar. katırın dörde, hımarı üçe nallayalar. Davara mih değüb aksatırlarsa nalbant üzerinedir, ta'allül ederlerse hakkından geline.*” AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 114.

<sup>47</sup> Bkz: AKGÜNDÜZ, C. 3, s. 151 vd.

<sup>48</sup> Taşköprüzade Ahmed Efendi, Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye Fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye, (Haz. Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu), İstanbul 2019, s. 458; KÜÇÜKDAĞ Yusuf, “*Zenbilli Ali Efendi*”, DİA, C. 44, s. 247.

<sup>49</sup> ŞENTOP, s. 43.

çıkmadan önce Zenbilli Ali Efendi'den seferin dinen meşru olduğu yönünde üç tane fetva aldığı tarihi kayıtlarda ifade edilmiştir.<sup>50</sup>

Tarihi kayıtlar Zenbilli Ali Efendi ile Yavuz Sultan Selim'in ciddi münazaralar yaşadıklarını ama sonunda padişahın Zenbilli Ali Efendi'nin görüşünü kabul ettiğini zikreder. Bu olaylardan ikisi Hoca Sadeddin Efendi tarafından kaleme alınan ve 1584 yılında padişah III Murad'a sunulan Tacü't-Tevarih<sup>51</sup> isimli kitapta ve Taşköprüzade Ahmed Efendi'nin Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye isimli eserde geçmektedir.<sup>52</sup> Bu olayları İsmet Parmaksızoğlu tarafından yalınlaştırılarak Kültür Bakanlığı tarafından 1979 yılında yayınlanan Tacü't-Tevarih isimli eserde şöyle yer almıştır:

“Bir gün cennet mekân Sultan Selim Han cennet ve rahmet üzerine olsun Hazine-i amire görevlilerinden yüz elli kişiye gazablanarak bunların öldürülmeleri konusunda gereği yapılacak bir buyruk çıkardı. Merhum müftü Efendi(Zenbilli Ali Efendi) durumu öğrenince Divan-ı Hümayûn'a koştu. Kubbe vezirleri saygı ile kalkıp onu karşıladılar ve Kubbe altında baş köşeye oturtular. Ne buyurursunuz diye sorduklarında Müftü saâdetlü Padişah'ın yüce tahtı eşğine iletilecek sözüm vardır dedi. Onlar da durumu Padişaha bildirdiler. Padişah izin buyurdu. Arz odasına girerek selam verince, Sultan Selim'in ikram göstermesi üzerine konulan iskemleye saygı ile oturup şöyle dedi. Fetva görevinde bulunanların bir işi de oldur ki İslam padişahının ahiretini korumaktır. Şu anda şöyle duyuldu ki yüz elli kimsenin öldürülmesine Padişahın fermanı çıkmış ama, onların şer'an öldürülmeleri için gerek saptanmış değildir. Rica olunur ki af buyrula. Arslan yaradılışlı Padişah öğüt yollu bu sözlerden hoşlanmayıp, Müftü'ye kızdığı gibi böyle buyurmuş. Sözü edilen iş saltanatın gereğindendir. Bilginler böyle işlere karışırsa devlet yönetiminin kargaşaya uğraması olasıdır. Cezalandırma yönetimin gereklerindendir. Aldırmazlık ve sorumsuzluklara göz yummak beğenilecek tutum değildir. Bu gibi işlere karışmak sizin göreviniz de değildir. Müftü, Padişah'ın bu sözlerine karşılık, bu karar

<sup>50</sup> HAMMER Baron Joseph Von, Osmanlı Devleti Tarihi, Çev: Mümin Çevik ve Erol Kılıç, İstanbul 1983, C. 4, s. 1175.

<sup>51</sup> İPŞİRLİ, Mehmet, “*Tâcü't-tevârih*”, DİA, C. 39, s. 358.

<sup>52</sup> Taşköprüzade Ahmed Efendi, s. 462-464.

ahiretiniz ile ilgilidir ve ona karışmakta bizim görevimizdir. Affederseniz ne güzel, ne iyi, yoksa korku ve büyük ceza vardır. Bu konuşma ile Padişah'ın kızgınlığını bastırıp, affettik diyerek lütuf gösterip neşelenerek sohbe başlamış. Konuşma sona erince ayağa kalktığında tekrar ahiretiniz ile ilgili olan hizmeti yerine getirdim. Mürüvetle ilgili bir sözüm daha kaldı. Padişah hazreti buyurdu ki anu dahi söylen dedi. O dahi ol Padişahın affına uğrayan kulların işlerinden olarak, el açıp sokakları dolaşmaları padişahlığın şanına layık mıdır? Yönetimin gereği oldur ki geri onlara görevleri ve işleri mukarrer buyurula. Padişah onun bu şefaatinde de kabul edip, Müftü'yü çeşitli övgüler söyleyerek evine göndermişti.

Bir buna benzer öyküsü de merhum Padişah'ın Edirne'ye gidişi sırasında geçmiştir. Şöyle ki, ipek alışverişinde bulunarak Padişah'ın buyruğuna karşı gelen dört yüz kadar aç gözlü tüccarın öldürülmeleri buyruğunu onaylamadığını söyledi. Padişah bu eleştiriden kırıldığını belli edip dedi ki, insanların üçte birini yola getirmek için üçte ikisini yok etmek mubah değil midir? Müftü büyük bir kargaşada mubahtır, yanıtını verdi. Padişah bunun üzerine bir hükümdarın buyruğuna karşı gelmekten daha büyük kargaşa olur mu? Bir padişah ki, emri memleketinde geçmeye, onun ülkesinin çökmesi çok yakındır demektir. Bunların karşı geldikleri kesinlikle saptanmış değildir. Zira ipek eminliği görevinin bulunması bu ticarete izin verildiğine kanıt olur. Bu sert sözler ipek yaradılışlı Padişaha hoş gelmeyip, sert bir tavırla dedi ki, yönetimde alınan önemlere karışmak sizin sorumluluğunuzu gerektirmez. Müftü ise ahiretinizle ilgi konulardandır. Bunlar da bizim karışmamız gerekli olmuştur. Eğer bunları salarsanız ne iyi, ama öteki tutumda korku ve büyük bir ceza söz konusudur, diyerek selam vermeden hiddetle Padişah'ın yanından ayrıldı. Bu davranışı Padişah gazabının artmasına neden olup, hiddetinin kabarmasıyla bir an atının dizginlerini çekip durdu. Sonra kızgınlığını bastırıp yine yola düzüldü. Konağa varınca ol tutukluları affederek saldı ve şeriata bağlılığını herkese böylece göstermiş oldu. Edirne'ye geldiğinde Mevlana'ya hem Rumeli, hem de Anadolu kazaskerliğini verdiğini belirten hükmünü gönderdi. Bu hükümde Sultan Selim gönül alıcı ve çekici sözler yazmıştı. Zenbilli Ali Efendi bu atamayı kabul etmedi. Dinin hakkını korumak için mal ve mevkiden kaçınmayı

ilke edildiğinden Padişah'ın temiz gönlü ona bir kat daha kaymış ve bu davranışına karşılık beş yüz filori armağanda bulunmasına yol açmıştı. Molla da bunu sevinerek kabul edip dualar eyledi.”<sup>53</sup>

Yavuz Sultan Selim ve Ali Cemali Efendi arasında geçen bir diğer olay da Hammer tarafından şöyle aktarmaktadır:

“Bir görüşmelerinde Selim, Cemâli'ye şu suâli sormuştu:

-Bütün dünyayı ele geçirmekten ve milletleri İslâm'a getirmekten hangisi daha makbûldür?

Müfti, Selim'in niyetini anlamayarak, mümin olmayanların Müslüman edilmeleri elbette daha makbul ve rızayı İlâhîye daha muvafık olduğunu beyan eyledi.

Selim, derhâl bu kiliselerin câmiye çevrilmesini ve Hristiyan âyininin yasaklanmasını ve İslâm'ı kabul etmeyenlerin kâmilten katledilmesini sadrâzama emretti, Vezir-i azam bu kan dökücü irâdeden dehşete kapılarak meseleyi anlamaksızın Hristiyanlar'ın katline fetva vermiş bulunan Cemâli ile görüştü. Görüşmenin neticesinde, huzûr-ı şâhâneye çıkmak talebinde bulunması için Patrik'e haber gönderildi. Selim, evvelâ bu ricayı yerine getirmeyecek olduysa da, vezîriâzam ve Müfti'nin ihtarları üzerine muvafakat gösterdi. Patrik, ruhbân heyeti ile beraber Edirne'de divân-ı hümayûna gelerek İstanbul'un fethi esnasında, kiliseleri câmie tahvil ve Hristiyanları ayinlerini icra etmekten men' etmemek üzere II. Mehmed tarafından aleni surette vaki olan taahhüde istinâd eden ve cebren din değiştirilmesini engelleyen ve gayrimüslim milletler hakkında cizyeye mukabil müsaade gösterilmesini âmir olan Kur'ân hükümlerinden münâsib bir lisanla deliller getirdi. II. Mehmed tarafından bu ahdi mutazammın olarak imzâ olunan varaka bir yangında yanmıştı. Lâkin altmış sene önce İstanbul muhasarasında bulunmuş olan üç ihtiyar yeniçeri altın bir tabak içinde şehrin anahtarlarını getiren temsilcilere, Fatih'in bu üç nokta hakkında hakikaten söz vermiş olduğuna şahitlik ettiler. Selim, Kur'ân'ın hükümlerine ve ceddinin

<sup>53</sup> Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-tevarih, (Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1979, C. 5, s. 219-220. Aynı olayları benzer bir şekilde Hammer de tarihinde nakletmiştir. Ancak onun naklinde idam kararı verilen tüccarların İran ile demir ticareti yapılmasına dair yasağı ihlal ettikleri aktarılır. Hammer, C. 4, s. 1177.

ahdine riayet eyledi. Fakat Hristiyanların kiliseleri kadar güzel binaların ilanihaye puthâne olması hakkında Kur'ân'ın emri olmadığını ilâve etti. Bundan dolayı bütün İstanbul kiliselerinin câmie tahvilini ve şu kadar ki, Hristiyan dininde bulunan tebea ve ecnebî unsurların hukukuna halel gelmemek için, harap olmak üzere olanların tamiriyle ahşaptan yeni kiliseler yaptırılmasını emretti.”

Bu nakillerden çıkaracağımız ortak sonuçlardan birisi İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nde padişahın dini otoriteler tarafından denetleniyor olmasıdır. İslam inancı her bireyi kendi fillerinden dolayı sorumlu tutmuş ve bu sorumluluğa bir istisna getirmemiştir. Bu nedenle padişah bile olsa bireylerin İslam hukuku karşısında hem dünya hem ahiret açısından sorumluluk altında oldukları bir gerçektir. Bu sorumluluk bireysel işlemlerin yanı sıra yönetime ilişkin işlem ve eylemlerde de geçerlidir. Bu bilinçle Osmanlı padişahları kendi bilgilerinin yetersiz kaldığı birçok konuda zamanın dini otoritelerinde fetvalar alarak hareket etmişler veya karar aldıktan sonra dini otoritelerden gelen uyarılara kayıtsız kalmamışlardır. Bu uygulama padişahların aldıkları kararlar ve yaptıkları fiillerden dolayı sorumsuz olmadığını aksine ciddi bir denetim mekanizması tarafından denetlendiğini göstermektedir.

Özellikle Zenbilli Ali Efendi ve Yavuz Sultan Selim arasında gerçekleşen son olay Osmanlı barışı ve hoşgörüsünün temellerini İslam hukukundan aldığını açıkça ortaya koymaktadır. Endülüs'te binlerce Müslümanın yöneticiler ve engizisyon mahkemeleri tarafından ya dininizden döner Hristiyan olursunuz ya da öldürülürsünüz, şeklinde tehdit edildiği ve öldürüldüğünün bilindiği bir dönemde<sup>54</sup> benzer bir muamelenin Osmanlı tarafından Hristiyanlara yapılması pek de yadırganacak bir tavır olmayacaktı. Ancak Padişah'ın bu yöndeki kararına İslam hukuk kuralları izin vermemiştir. Zira İslam hukukuna göre Osmanlı devletinde yaşayan gayrimüslimler zimmi olarak vatandaş

<sup>54</sup> BİLGİN, Feridun, “Katolik İspanyol İktidarında Endülüs Müslümanları'nın Kimlik Mücadelesi: Moriskolar Örneği”, Milet ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Yıl 2014, C. 11, S. 1, s. 69.

statüsü kazanır ve yaşam ve mülkiyet hakkı başta olmak üzere birçok hakka malik olurlardı.<sup>55</sup>

## SONUÇ

Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı hukuk sistemine yaptığı katkılar, yalnızca dönemsel bir değişimle sınırlı kalmamış, sonraki yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin hukuki ve idari yapısını kalıcı bir biçimde şekillendirmiştir. Onun hukuk alanındaki uygulamaları, Osmanlı merkeziyetçiliğinin güçlenmesine ve hukuki istikrarın sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle, hilafetin Osmanlılara geçmesiyle birlikte hukuk sisteminin İslam hukuku çerçevesinde devam etmesi devletin meşruiyetini güçlendiren bir unsur olmuştur.

Yavuz Sultan Selim'in hukuk alanındaki en önemli düzenlemelerinden biri, Şeyhülislamlık makamının güçlendirilmesidir. Bu makamın yetkilerinin genişletilmesi ve fetvaların devlet yönetiminde daha belirleyici hale getirilmesi, Osmanlı hukuk sisteminde Şer'i hukukun konumunu sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda, kadılık sisteminin düzenlenmesi ve mahkemelerin etkin bir şekilde çalışmasını sağlayan düzenlemeler, hukukun uygulanabilirliğini artırmıştır. Bu kurallar, Osmanlı Devleti'nin yargı mekanizmasını daha sistematik bir yapıya kavuşturarak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde "Kanun-ı Kadim" anlayışının temelini oluşturmuştur.

Günün ihtiyaçlarına cevap verecek yasal düzenlemelerin yapılması ve vergi sisteminde yapılan hukuki reformlar da Yavuz Sultan Selim döneminin öne çıkan katkıları arasındadır. Tımar ve mukataa sistemlerinin yeniden düzenlenmesi, vergi adaletinin sağlanmasına katkıda bulunmuş ve Osmanlı ekonomisinin daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Böylece, merkezi idarenin güçlendirilmesi ve yerel yönetimlerin vergi politikalarında daha uyumlu bir yapıya kavuşması mümkün olmuştur.

Kanunilik ilkesi bağlamında Yavuz Sultan Selim'in hukuk sistemine yaptığı katkılar da dikkate değerdir. Onun merkeziyetçi yönetim anlayışı, hukuk kurallarının keyfi uygulamalarla bozulmasını

<sup>55</sup> AVCI, Türk Hukuk Tarihi, s. 199.

önlemek ve hukukun üstünlüğünü sağlamak amacıyla önemli reformları beraberinde getirmiştir. Özellikle, yerel yöneticilerin ve kadıların yetkilerinin belirli çerçevelerle sınırlandırılması, Osmanlı hukuk düzeninde istikrarı sağlamıştır. Bu çerçevede, kanunnamelerle hukuk kurallarının herkese eşit uygulanmasını sağlayan mekanizmalar geliştirilmiş ve mahkemelerin bağımsızlığı artırılmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in kanunilik ilkesine verdiği önem, Osmanlı hukuk sisteminde daha rasyonel bir yapı oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Onun döneminde çıkarılan kanunnameler, devlet idaresinin temel kurallarını belirleyerek yöneticilerin keyfî kararlar almasını engellemiştir. Bu reformlar, Osmanlı Devleti'nin uzun vadeli hukuk düzenini şekillendirmiş ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleştirilen daha kapsamlı hukuki düzenlemelerin temelini oluşturmuştur.

Sonuç olarak, Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı hukuk sistemine yaptığı katkılar, sadece kendi döneminde değil, Osmanlı yönetiminin genel çerçevesinde de uzun vadeli etkiler doğurmuştur. Onun merkeziyetçi politikaları, Osmanlı hukukunun kurumsallaşmasını hızlandırmış, devletin meşruiyetini güçlendirmiş ve İslam hukuku ile örfi hukuk arasındaki uyumu pekiştirmiştir. Osmanlı hukuk sisteminin 16. yüzyıldan itibaren daha sistematik bir yapı kazanmasında Yavuz Sultan Selim'in oynadığı rol, Osmanlı tarih yazımında ve hukuk literatüründe daha fazla incelenmesi gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak çalışmaların, Yavuz Sultan Selim'in hukuki reformlarını daha ayrıntılı bir biçimde ele alarak Osmanlı hukuk tarihine daha derinlikli bir perspektif kazandırması beklenmektedir.

## KAYNAKLAR

- AKBULUT, Berrin**, *Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler*, Ankara 2020.
- AKDAĞ, Mustafa**, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.13, S.1-2, Ankara 1955.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed**, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1990, C. I-II-III.
- AKMAN, Mehmet**, "Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine Bir İcmal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.5, (Mayıs 2005): s.489-512.
- ARTUK, Mehmet Emin**, “Kanunilik İlkesi ve Tarihçesi”, *Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi*, (Editör: Yener ÜNVER) Ankara 2014.
- AVCI, Mustafa**, *Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 2018.
- AVCI, Mustafa**, “Para Cezalarının Dünü-Bugünü”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1-2, Konya 1998, s.401-402
- AVCI, Mustafa**, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 2024.
- AYDIN, M. Akif**, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İstanbul 2020.
- BAYINDIR, Abdülaziz**, *İslam Muhakeme Usulü (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İstanbul 1986.
- BEKRİ, Nedim**, *Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi ve İlkenin Türk Hukukundaki Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.
- BİLGİN, Feridun**, “Katolik İspanyol İktidarında Endülüs Müslümanları'nın Kimlik Mücadelesi: Moriskolar Örneği”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2014, C., 11, S.:1, 51 – 69.
- CAN, Osman**, “Belirlilik İlkesine Anayasal Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:IX, S:1-2, Erzincan, 2005.
- CİN, Halil – AKYILMAZ, Gül**, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 2011.
- Derviş Ahmed Aşiki**, *Aşıkpaşazade Tarihi*, (Haz. Ayşenur Kala), İstanbul 2013.

- EMECEN, Feridun**, “Süleyman I” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38.
- ERDOĞAN, Mehmet**, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İstanbul 2016.
- HALAÇOĞLU, Yusuf**, *XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.
- HAMMER, Baron Joseph Von**, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Çev: Münmin Çevik ve Erol Kılıç, İstanbul 1983, C.4.
- HEYD, Uriel**, “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat”, (Çev: Selehattin EROĞLU) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.26, S.1, 1984 Ankara, s. 633-652.
- Hoca Sadettin Efendi**, *Tacü't-tevarih*, (Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, 1979, C.5.
- İNALCIK, Halil**, “Kanunname” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. 24.
- İNALCIK, Halil**, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî- Sultanî Hukuk ve Fâtih'in Kanûnları” *Adalet Kitabı*, Edit: Bülent Arı - Selim Aslantaş, Ankara 2007, s. 81-104.
- İPŞİRLİ, Mehmet**, “Tâcü't-tevârîh”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, C. 39.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf**, “Zenbilli Ali Efendi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, C. 44.
- MİDİLLİ, Muharrem**, “Klasik Osmanlı Hukukunda Şer'-Örf Ayırımına Dair Modern Tartışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 12, S. 23 (Mayıs 2017): s. 33-48.
- MİDİLLİ, Muharrem**, “Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örf Karşı Kadılar Yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer' Bekçileri (1453-1586)” *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı 59, Aralık 2020.
- MÜNECCİMBAŞI, Dede Derviş Ahmet**, *Sahâifü'l-Ahbar*, (Çev: Çeviren: Ahmed Nedim) İstanbul, 1869.
- ORTAYLI İlber**, “KADI” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, C. 24.

**OSMANAĞAOĞLU, Cihan**, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, C. 66, S.1, Ekim 2010, s. 109-177.

**ŞENTOP, Mustafa**, *Osmanlı Yargı Sistemi ve Kazaskerlik*, İstanbul 2005.

**Taşköprüzade Ahmed Efendi**, *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye Fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (Hazırlayan Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu), İstanbul 2019.

**Tursun Bey**, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul 1977.

**UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı**, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988.

**ÜLKER, İbrahim**, *Osmanlı Noterlik Hukuku*, Ankara 2018.

**YÜCEL, Yaşar – PULAHA, Selami**, *1. Selim Kanunnamesi(Tirana ve Leningrad Nüshaları)(1512-1520)*, Ankara 1995.